

land i verden som bruker det medisinske prinsipp. Det kan derfor virke noe pompøst å hevde at vi har et bedre system enn alle andre. Ved å beholde det medisinske prinsipp gjør vi det kanskje metodisk (for) enkelt for oss selv når vi ikke skal vurdere sammenheng, men bare «fiske» etter en diagnose med gitt styrke og varighet. Samtidig bidrar denne forenklingen av rettspsykiatrien kanskje til å sementere dagens ugunstige rammebetingelser for rettspsykiatrisk sakkyndige. Norsk rettspsykiatri er billig. Norge har for eksempel ikke egne observasjonsklinikker som i Sverige og til dels i Danmark. Bevilgende myndigheter kan da forsvare at vi ikke har slike klinikker, ved å si at mandatet til de norske sakkyndige tross alt er enkelt. Rosenqvist foreslår et nytt lovutvalg. Gjerne det, men ikke nå. Vi bør vente til saken mot Behring Breivik er over, og ikke vedta nye regler i en opphisset stemning og med skjellende hånd.

Ikke monopol

Et ganske annet innlegg både i form og innhold stod Torgalsbøen for. Hun viser til at det i Behring Breivik-saken uteluk-

kende er blitt oppnevnt psykiatere, på tross av ønsket fra flere om en bredere vurdering av terroristens tilregnelighet. Hun hevder at psykiatere har monopol på sakkyndighet i strafferetten, og at psykologers kompetanse blir marginalisert. Hun spekulerer i om dette skyldes

Internasjonale studier viser at jurister foretrekker psykiatere, men ved blindstudier vurderes ofte psykologenes erklæringer som hakket bedre enn psykiaternes

konservatisme innen førende juridiske kretser. Jeg er bare delvis enig med henne. Sammenlignet med andre land har norske psykologer en unik posisjon som sakkyndige i strafferetten. Psykiatere har ingen monopolstilling. Psykologer gjør rettspsykiatriske erklæringer på linje med psykiatere, og i Den rettsmedisinske kommisjon sitter det ikke mindre enn tre psykologer blant gruppens ni medlemmer. Samarbeidet går, etter min

mening, utmerket mellom psykolog og psykiater i dette fagfeltet. Jeg har også blitt skjøvet ut av saker fordi en eller annen forstokket jurist tror at to psykiatere er dobbelt så bra som en psykiater og en psykolog. Jurister er ofte konservative. På det punktet er jeg enig med Torgalsbøen. Psykologene bør påvirke juridiske aktører i strafferetten. Det gjør vi best ved å argumentere vitenskapelig for at psykologisk kompetanse kan høyne kvaliteten på de rettspsykiatriske vurderingene. Norsk Psykologforening har satt ned et utvalg som skal utrede rettspsykologisk virksomhet. Som fersk leder for utvalget lover jeg at vår rolle innen rettspsykiatrien vil få høy prioritet. Flere internasjonale studier viser at jurister foretrekker psykiatere, men ved blindstudier vurderes ofte psykologenes erklæringer som hakket bedre enn psykiaternes. Argumentene er der.

Mye har vært sagt og skrevet om norsk rettspsykiatri, og mye vil bli debattert. Men nødvendige endringer bør tvinge seg frem på prinsipielt grunnlag og ikke basert på et ekstremt enkelttilfelle.

pagron@kompetanse-senteret.no

Sakkyndige bør ikke konkludere

En god del dommere har en overtro på hva sakkyndige kan trekke av slutninger for fremtiden og utlede av konsekvenser fra fortiden

Grethe Nordhelle

Psykolog og advokat

DEBATT: SAKKYNDIGE

Sakkyndigrollen i rettssystemet har store svakheter, mener Grethe Nordhelle.

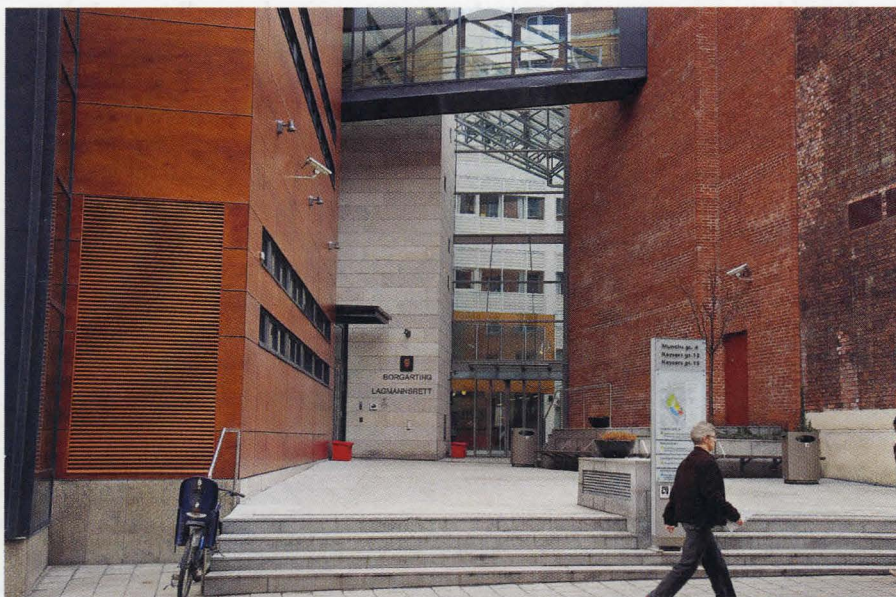
Sakkyndige psykologer og psykiatere er en viktig samfunnsressurs som har stor betydning for domstolene. I så måte er jeg enig med det Anne-Kari Torgalsbøen skrev i marsutgaven om at psykologer,

med tilstrekkelig kompetanse og erfaring, bør benyttes mer i straffesaker. Men et slikt tiltak er på langt nær nok til å dempe opp for de svakhetene sakkyndigrollen har i rettssystemet.

Usikkerhet og feilkilder

Den sakkyndiges observasjoner er gjort innenfor *en begrenset kontekst*, og må suppleres med annen bevisførsel direkte for den dømmende rett. Når en sakkyndig uttaler seg med stor grad av sikkerhet, har

dommere en tendens til å lene seg for mye på den sakkyndiges uttalelse, uten å legge vekt på andre bevis. Utfordringen er hvilke psykologfaglige slutninger som kan trekkes med stor grad av sikkerhet ut fra begrenset observasjon over begrenset tid. Den sakkyndiges formidling bør inneholde åpne betraktninger som viser grad av usikkerhet om tolkninger av observasjonene. Den sakkyndige må danne seg mange mulige hypoteser og teste sannsynligheten for hver av dem som mulige forklaringer

MAKTENS KORRIDORER: Det er en fare for at sakkyndige, på vei inn i rettssalen, innordner seg dommeren, mener psykolog og advokat Grethe Nordhelle. Illustrasjonsfoto: Anne-Sophie Ofrim/Wikimedia Commons

på det man har observert, uten å trekke absolutte konklusjoner. Den informasjonen som formidles, bør eksplisitt trekke inn kommentarer til egen usikkerhet og mulige feilkilder i det man observerer.

Sakkyndiges manglende mulighet til å avdekke skjult maktubalanse der manipulasjon er en ingrediens mellom parter i en rettsak, har jeg tidligere skrevet om i Tidsskriftet (Nordhelle, 2010). I kjølvannet av denne artikkelen er en omfattende kritisk utredning av sakkyndigrollen generelt sett, presentert i et juridisk tidskrift (Nordhelle, 2011).

Dommere med overtro

Sakkyndige følger i praksis dommerens mandat til tross for at de har «et selvstendig ansvar til å begrense seg til vurderinger og konklusjoner knyttet til egen fagkompetanse» (Ot.prp. nr.29, 2003–2004 s. 44), og dermed kan unnlate å konkludere. En god del dommere har en *overtro* på hva sakkyndige kan trekke av slutninger for fremtiden og utlede av konsekvenser fra fortiden basert på de begrensede tilgjengelige observasjonsmulighetene. Etter min mening bør ikke sakkyndige trekke konklusjoner,

men utlede alle relevante ulike hypoteser som drøftes. Det er flere grunner til et slikt standpunkt: For det første vil det reelle ansvaret for avgjørelsen hvile på dommeren. For det andre vil man dermed frata sakkyndige byrden med å forstrekke kompetansen sin. Slik systemet fungerer i dag, legges for mye faglig ansvar på den sakkyndige, som kan strekke seg for langt i å tilpasse seg dommeren ved å gi klarere og mer entydige svar enn de har faglig dekning for.

Skjule usikkerhet

Hva kan være årsakene til at sakkyndige forstrekker sin faglige kompetanse? Det er flere mulige forklaringer på dette fenomenet. Den usikkerhet man naturlig nok kan ha i forhold til de krevende konklusjonene man forventes å gi, kan skjules. Mange av oss kompenserer usikkerhet ved å fremstå som mer sikre enn vi i realiteten er. Dette skjer særlig når vi gjerne vil gjøre godt inntrykk. Både egne forventninger til innfrielse av bestillingen i mandatet, og dommeren og advokatenes forventninger om entydige konklusjoner, kan føre til at man legger prestisje i å vite mer enn man har faglig dekning for. Videre kan vårt natur-

lige behov for en tilfredsstillende faglig identitet gjøre at vi forstrekker oss for å innfri rettssystemets forventninger om tydelighet. For å bli oppfattet som faglig dyktige vil vi ha en tendens til å fremtre slik vi oppfatter at aktørene i rettssystemet ønsker at vi skal være, for å få den respekten og anerkjennelsen vi har behov for.

Prestisje

Har man først inntatt et standpunkt, er det naturlig å forsvare dette når man blir utsatt for kritiske spørsmål. Man kan bli fanget av sitt eget opprinnelige resonnement, selv om det kommer nye opplysninger underveis i prosessen som tilsier at man burde moderere seg. Det kan for alle faggrupper gå prestisje i det arbeidet man allerede har nedlagt. Når sakkyndigrollen er et frilansoppdrag, kan også behovet for å være sikret nye oppdrag spille inn. Vi tilpasser oss for å være populære. Det kan også være at vi som sakkyndige ikke setter av nok tid til det enkelte oppdraget. Det er en fare for at arbeidet kan bli en rutine som gir et godt levebrød, der de alvorlige konsekvensene vårt arbeid får for partene, tones ned.

Kulturkollisjon

Psykologi som fag opererer ikke med absolutte sannheter og klare svar på samme måte som det juridiske faget. I rettssystemet er det en streben etter enkle, tydelige svar, og et behov for å forenkle virkeligheten og treffe klare konklusjoner. Den psykologiske virkeligheten forsøkes, av begge faggrupper, redusert til en *juridisk relevant* virkelighet. I motsetning til juristens behov for å forenkle virkeligheten vil en dyktig psykolog *utvide* virkeligheten for å få en forståelse av de aktørene som er involvert. Psykologen vil finne fram til mange mulige relevante hypoteser som han eller hun tester for å øke sin forståelse av menneskene som er involvert, uten å treffe absolutte konklusjoner. Det oppstår derfor en kulturkollisjon i møtet mellom juristen og psykologen i rettssystemet. Både hva og hvordan man studerer og språket man benytter, reflekterer den virkeligheten man er opptatt av. Divergensen mellom de to faggruppene er i så måte stor. Når den sakkyndige trer inn på juristenes domene, som rettssalen er, oppstår det lett både et ytre og et indre press på den sakkyndige for å strekke seg for å tilpasse seg juristenes behov. Både møble-

Slk systemet fungerer i dag, legges for mye faglig ansvar på den sakkyndige, som kan strekke seg for langt i å tilpasse seg dommeren

ringen, aktørenes roller og tiltaleform inviterer til en ærbødighet for dommeren, en respekt som kan gå for langt slik at det kan gå ut over ens egen faglige tyngde. På vei inn i rettsalen innordner den sakkyndige seg dommeren. Det blir ikke en likeverdig dialog mellom to faggrupper der man forsøker å forstå hverandres ulikhet. Det skjer derimot ofte en ensidig stilltende tilpasning fra den sakkyndiges side, og tilpasningen kan gå på bekostning av den faglige integriteten. Egen usikkerhet i vurderingene vil hos mange heller ikke bli uttalt, så lenge forventningene i systemet er at man er tydelig og enkel.

Konklusjoner kan erstattes

I en prosess som psykologfaglig sakkyndig vil man gradvis forsterke eller avkrefte hypoteser man har dannet seg etter hvert som man får mer informasjon. Absolutte konklusjoner er problematisk, fordi man ikke kan kontrollere alle variabler som virker inn i et levende liv. En drøftelse hvor den sakkyndige presiserer premisene for og usikkerhetsmomentene ved drøftelsene på en faglig fundamentert måte, er viktig informasjon for retten. Konklusjoner kan erstattes av sannsynlige, svært sannsynlige eller lite sannsynlige sammenhenger der den sakkyndige på eget initiativ mener å kunne si noe om det.

Jo mer usikkerhet den sakkyndige formidler til retten, desto mer arbeidskrevende blir det for advokater og dommere å klarlegge disse faktorene gjennom annen bevisføring. Når usikkerheten er skjult, har de ingen forutsetning for å oppdage denne. En slik form for åpenhet savner jeg i mange sakkyndigutredninger. Dersom det ikke var krav om noen konklusjon, vil slike nyanser få en annen og utvidet plass i den sakkyndiges utredning, særlig hvis mandatet tydeliggjorde en slik bestilling. For en dommer blir saken mer krevende å håndtere, men også nærmere virkeligheten.

Litteratur

- Nordhelle, G. (2010). Kritisk blikk på sakkyndigrollen i barnefordelingssaker. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 47 744–747
- Nordhelle, G. (2011). Praktiseringen av sakkyndighetsarbeid i barnefordelingssaker til barnas beste? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernsrettslige spørsmål*. Nr. 3, 176–197
- Ot.prp. nr. 29 (2002–2003). Om lov om endringer i barneloven mv.

Usaklig om ECT

Roar Fosses mangel på saklighet gjør det vanskelig å feste lit til hans tolkninger

Kjell Martin Moksnes

Tidligere avdelingsoverlege
Alderspsykiatrisk avdeling
Klinikk psykisk helse og avhengighet
Oslo universitetssykehus

DEBATT: ELEKTROKONVULSIV TERAPI

Det er lite støtte for påstanden om at ECT er effektiv for behandlingen av alvorlig depresjon, skrev Roar Fosse, John Read og Richard Bentall i en fagartikkel i desember i fjor. Kjell Martin Moksnes mener artikkelen er for ensidig vinklet. Roar Fosse svarte på kritikken i marsutgaven av *Tidsskriftet*. I denne utgaven har Moksnes en siste kommentar.

Roar Fosse skriver i sitt svar i mars at «Forskningen som skal vise at ECT er terapeutisk, underbygger snarere at effektene først og fremst skyldes skadevirkning. Det synes rimelig å konkludere med at skadevirkningen er mer fremtredende enn de kurative virkningene ved elektrosjokk» (2012). Påstandene virker ikke overbevisende. For det første trekker han kun frem dyrestudier (ECS) som underbygger hans egne påstander om skadevirkninger, og unnlater helt å nevne forskning som underbygger ECS-stimuleringens positive nevrotrofiske effekt på nerveceller. For det andre er Fosse svært kritisk til studier og publikasjoner om ECT-behandlingens positive effekt, mens han unnlater å vurdere kritisk de artiklene han selv har utvalgt. Denne mangel på saklighet gjør det vanskelig å feste lit til hans tolkninger.

Svekket hukommelse etter ECT-behandling

Svekkelse av hukommelsen har lenge vært kjent som en vanlig og lite ønsket side av ECT-behandlingen. Derfor har minimalisering av de kognitive bivirk-

ningene vært gjenstand for mye forskning. En optimalisering av utstyr og ECT-teknikk har allerede ført til en reduksjon av kognitive bivirkninger (Prudic, 2008). Varigheten, alvorlighetsgraden og en presis beskrivelse av forandringene er fortsatt et tema i forskningen (se Moksnes 2010a, b).

Svekket hukommelse av depresjonssykdommen

I løpet av de siste 10–20 årene har det vært sterkere fokus på den kognitive svikten som kan forekomme ved alvorlig tilbakevendende depresjon. Flere mener at denne hukommelsessvikten henger sammen med redusert nevrogenese, gliacelleforandringer og redusert hippocampusvolum (Pittinger & Duman, 2008). Et viktig spørsmål er om disse forandringene kan reverseres når sykdommen bedres.

ECT i lys av prekliniske studier

Fosse skriver at «et samstemt funn i dyreforskningen er at angiogenese ses ved skade i hippocampus, enten dette er ved hjerneslag som iskemi, blødning, status epilepticus og elektrosjokk». Han viser til studier av Cardoso, Lukoyanov, Nicoletti og Zarubenko som finner celledød, tap av nerveceller og synapseskader etter elektrokonvulsiv stimulering av dyr (ECS). At Fosse kaller funnene samstemte, skyldes utvalget av studier som alle støtter hans hypotese, og som er med på å forme hans konklusjoner. Han nevner ikke andre viktige studier som konkluderer med motsatt funn. Forskningen ved universitetsmiljøene i Lund, København og Århus finner positive tegn i hjernen etter ECS-stimulering. De har funnet angio-, glio-, sy-